

A theoretical view to the issues of «school», «teacher», «education» in the heritage of Jalil Mammadguluzadeh

Kamal Jamalov

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Nakhchivan Teachers' Institute, Azerbaijan. E-mail: kamal.camalov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1977-7250>

Abstract. The article discusses the legacy of the great writer, playwright Jalil Mammadguluzadeh, his theoretical view about the school, teacher, education issues. Asserting that the teaching must be honest, honorable, sacred, responsible, he encouraged teachers to have high ideals, principles, noble moral qualities, comprehensive knowledge, to work on themselves regularly, to increase their knowledge, to be aware of scientific achievements and to instill knowledge to the younger generation. According to Mirza Jalil, a teacher should not limit his work with school, but should also work among the public, disseminate his work for the enlightenment of the people, and the target should be to serve the people with dignity. According to the educative principle of training, J.Mammadguluzadeh offered to include practical subjects in the curriculum so that they could improve children's scientific outlook and noble moral qualities. According to the educative principle of training, J.Mammadguluzadeh offered to include practical subjects in the curriculum so that they could improve children's scientific outlook and noble moral qualities.

Keywords: Playwright, nobleness of teacher, training and education, comprehensive knowledge, the enlightenment of the young generation.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.129>

To cite this article: Jamalov K. (2020). A theoretical view to the issues of «school», «teacher», «education» in the heritage of Jalil Mammadguluzadeh. *Teaching of Azerbaijani Language and Literature*. V. 263, Issue I, pp. 147–154.

Article history: Received — 08.10.2019; Accepted — 17.01.2020

Cəlil Məmmədquluzadə irsində məktəb, müəllim, təlim-tərbiyə problemlərinə nəzəri baxış

Kamal Camalov

Pedaqogika üzrə elmlər doktoru, dosent, Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu, Azərbaycan.

E-mail: kamal.camalov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1977-7250>

Xülasə. Məqalədə böyük yazıçı, dramaturq Cəlil Məmmədquluzadə irsində məktəb, müəllim, təlim-tərbiyə problemlərinə nəzəri baxış təhlil obyektinə çevrilmişdir. O, müəllimlik sənətinin namuslu, şərəfli, müqəddəs, məsuliyyətli olduğunu göstərərək, müəllimlərdən yüksək ideallıq, prinsiplilik, nəcib əxlaqi keyfiyyət, hərtərəfli bilik, öz üzərində müntəzəm işləmək, biliyini artırmaq, elmin nailiyyətlərindən xəbərdar olmaq və bilikləri gənc nəsəyə mənimsətməyi bacarmağı tələq etmişdir. Mirzə Cəlilə görə, müəllim işini məktəblə məhdudlaşdırmamalı, həm də geniş ictimaiyyət içərisində fəaliyyət göstərməli, xalqın maariflənməsi naminə təbliğat işi aparmalı, məqsədi xalqa ləyaqətlə xidmət etmək olmalıdır. Təlimin tərbiyəedici prinsipini əsas tutan C. Məmmədquluzadə tədris planına elə fənləri daxil etməyin tərəfdarı olmuşdur ki, onlar uşaqlarda elmi dünyagörüşü və nəcib əxlaqi keyfiyyətlər tərbiyə edə bilsin. Məqalədə Mirzə Cəlilin görüşlərində şagirdlərdə fikri fəallığı, təşəbbüskarlığı, müstəqil düşünmək bacarığını inkişaf etdirən üsulları, xüsusilə suallar, çalışma və təmrinləri necə qiymətləndirməyin təsvirinə də toxunulmuşdur.

Açar sözlər: Böyük yazıçı, müəllim, məktəb, təlim və tərbiyə, təlimin həyatla əlaqəsi.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.129>

Məqaləyə istinad: Camalov K. (2020). Cəlil Məmmədquluzadə irsində məktəb, müəllim, təlim-tərbiyə problemlərinə nəzəri baxış. «Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi», № 1 (263), səh. 147–154.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib — 08.10.2019; qəbul edilib — 17.01.2020

Giriş / Introduction

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev məktəb və pedaqoji fikir tariximizin görkəmli nümayəndəsi, böyük yazıçı, dramaturq, publisist, ictimai xadim və pedaqoq Cəlil Məmmədquluzadənin 150 illik yubileyinin keçirilməsi ilə bağlı 17 yanvar 2019-cu il tarixdə Sərəncam imzalamışdır. Sərəncamda qeyd edilir ki, Cəlil Məmmədquluzadənin meydana gətirdiyi qiymətli dram və nəsr əsərləri, parlaq publisistikaya və dərin humanizmə malik olaraq, özündə milli və ümumbəşəri dəyərlərin vəhdətini, ana dilinin saflığı uğrunda mübarizəni ehtiva edir.

Hələ vaxtilə ümummillə lider Heydər Əliyev Mirzə Cəlil yaradıcılığını dəyərləndirərkən qeyd edirdi ki, Cəlil Məmmədquluzadə irsində milli və bəşəri ideyalar daha çox üstünlük təşkil edir. Ulu öndər Heydər Əliyev Cəlil Məmmədquluzadədə bu kimi milli xüsusiyyətləri, ümumbəşəri dəyərləri və milli ideologiyani belə səciyyələndirirdi: «Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycan tarixində görkəmli yer tutmuş dahi bir insan, yazıçı, publisist, filosof, mütəfəkkir, xalqımızın mədəniyyətini çox zənginləşdirmiş bir şəxsiyyətdir. Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılığında Azərbaycana xas olan bütün milli xüsusiyyətləri, eyni zamanda ümumbəşəri dəyərləri əks etdirən fikirlər bizim milli ideologiyanın əsasıdır və həmin ideologiyanın yaranması üçün böyük bir vasitədir, böyük bir sərvətdir». Heydər Əliyev Cəlil Məmmədquluzadənin yaratdığı əsərləri Azərbaycan xalqının milli sərvəti, mədəniyyət mənbəyi hesab edirdi. Çünki böyük mütəfəkkirin redaktorluq etdiyi «Molla Nəsrəddin» jurnalı xalqla, onun həyatı, arzu və əməlləri ilə sıx bağlı idi. Mirzə Cəlil xalqımızın daim xoşbəxt yaşamasına çalışmışdır. Onun həyatdan alınmış felyetonları, hekayə və şeirləri ayrı-ayrı şəxslərin deyil, bütöv bir xalqın taleyinin, onun gələcəyinin ümumiləşdirilmiş bir formasıdır [Əhmədov C. 1967, s.66-73].

Cəlil Məmmədquluzadə yaradıcılığında müəllim anlayışı

Cəlil Məmmədquluzadəni iqtisadiyyat, məişət, mədəniyyət, əxlaq, təbabət və sair kimi məsələlərlə yanaşı, məktəb, müəllim, təlim-tərbiyə problemlərinə nəzəri baxış da daim düşündürmüşdür. Təlatümlü, təbəddülatlı XX əsrin ilk onilliklərində milli məktəblərin yaranması, müəllim kadrlarının yetişdirilməsində, təhsilin dünyəviliyi və demokratikləşdirilməsində və geniş müzakirə obyektinə çevrilməsində çox böyük xidməti olanlardan biri də böyük demokrat Cəlil Məmmədquluzadə olmuşdur. Cəlil Məmmədquluzadə xalqın xoşbəxtliyini maarif toxumu səpən xalq məktəblərində, elmdə, təhsildə görürdü. O, belə bir fikirdə idi ki, hər bir xalqın maddi yoxsulluğu, iqtisadi düşkünlüyü onun zehni yoxsulluğunun, mədəni düşkünlüyünün nəticəsidir. Göründüyü kimi, XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan elmin tərəqqisində geridə qalırdı. Bunun bir səbəbi Çar Rusiyası imperiyasının düşünülmüş şəkildə apardığı milli müstəmləkə siyasəti ilə bağlı idisə, digər səbəbi avam xalqın İslam dininə kor-koranə baxışından irəli gəlirdi.

Cəlil Məmmədquluzadə də bunları görərək xalq arasında mətbuat vasitəsilə geniş təbliğat işi aparır, elmin, maarifin əhəmiyyətini, mədəni yaşayış üstünlüyünü insanlara başa salır və onları qəflət yuxusundan oyatmağa çalışırdı.

C.Məmmədquluzadə ümumi təhsilə geniş yer vermiş, ümumi icbari təhsilin həyata keçirilməsi, məktəb şəbəkələrinin genişləndirilməsi uğrunda ciddi mübarizə aparmışdır. O, gənc nəslin elmə yiyələnməsində, savadsızlığın aradan qaldırılmasında, yeni üsullu, dünyəvi təhsil verən, təlim-tərbiyə işləri düzgün təşkil edilmiş qabaqcıl məktəblərin rolunu yüksək qiymətləndirmiş, şüurları zəhərləyən ideyalarla mexaniki əzbərləmənin tətbiq edildiyi köhnə sxolastik məktəbləri kəskin tənqid atəsinə tutmuşdur. Görkəmli maarifçi-pedaqog xalqın maarifə qovuşmasının zəruri şərti kimi anadilli ibtidai məktəblərə xüsusi fikir vermiş, eləcə də ana dilində ibtidai məktəblər açılmasını tələb etmişdir. Bu barədə, xüsusilə 1924-cü ildən çap olunan «Azərbaycan məktəbi» jurnalının müxtəlif nömrələrində dərc edilmiş məqalələrə rast gəlmək mümkündür [Ağayev Ş. 1967, s.62-76].

Qeyd etdiyimiz kimi, o, xalqın tərəqqisini müəllimlərin fəaliyyətində görürdü. Məşhur «Danabaş kəndinin əhvalatları» və yaxud «Danabaş kəndinin məktəbi» əsəri ilə yeni üsullu məktəblərin yaranmasını, təlimin həyatla əlaqəsini, müəllimin xalqla bağlılığını, məktəbdə intizam məsələlərini qabardan böyük mütəfəkkirin fikirləri bu gün də öz aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır.

Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycanın ictimai-fəlsəfi fikir tarixində

C.Məmmədquluzadə XVIII-XIX əsrlərin ictimai-ideoloji hərəkatının görkəmli nümayəndələrindən olan Nikolay İvanoviç Piroqov, Konstantin Dimitriyeviç Uşinski, Dimitri İvanoviç Pisarev, Fransa maarifçilərindən Jan Jak Russo, Klod Adrian Helvetsi, İsveçrə pedaqogu İohann Henrix Pestalotsi kimi görkəmli maarifçilərin pedaqoji sistemi və ideyaları ilə yaxından tanış olmuşdur. Klassik pedaqoqları mütaliə edib öyrənmək Cəlil Məmmədquluzadənin müəllim kimi inkişafına qüvvətli təsir göstərmişdir. Bu böyük simaların xalq maarifi yolunda fəaliyyəti, metodika və didaktikaya dair təlimi, pedaqoji irsi, şəxsi fədakarlığı onun üçün ömrünün axırınadək ilhamverici nümunələrdən olmuşdur. Bunu pedaqoqun öz əsərlərində yeri gəldikcə həmin şəxsiyyətləri yad edib, onlardan misallar və sitatlar gətirməsindən də aydın görürük.

Fasilələrlə Naxçıvan şəhər məktəbində (1881-1882), Baş Nəraşəndə (indiki Şərur rayonu) (1888), Nəhrəm məktəbində (1890-1897) müəllimlik və müdirlik edən C.Məmmədquluzadə «tədris prosesində yeni, faydalı təlim üsullarına əsaslanmış, hələ seminariya illərində «Vətən dili» dərslisi vasitəsilə mənimsədiyi səs metodunu məktəb təcrübəsində sınaqdan çıxarmışdır. Yaş və bilik səviyyələrinə uyğun gələn qabaqcıl maarifçi ideyaları şagirdlərə çatdırmışdır» [Həbibbəyli İ. 2009, s.113].

İnsanı «müdrək» görmək istəyən, təlimdən ardıcılıq, əyanilik, «qızıl qayda-qanun» tələb edən, əzbərciliyi pisləyən, şagirdin öyrəndiyi hər şeydən «gündəlik həyatda nə kimi fayda görəcəyi» barədə düşünən Komenskinin, «özgülər üçün

hər şey, özüm üçün heç şey!», — deyən, «insan təbabətini təkmilləşdirmək» uğrunda çalışan Pestalotsinin, «vətənə mümkün qədər çox fayda verməyi» özünə şüar edən, insanı «əməyə hazırlamağı» tərbiyənin əsas vəzifəsi sayan, ana dilinə böyük məhəbbət oyadan Uşinskinin, «müasir cəmiyyətin günahları»ndan uzaq, «həqiqi insan» tərbiyə etməyə çağıran Piroqovun Azərbaycan klassikinə tək cə pədaqoji görüşlərinin deyil, bütün ictimai ideallarının müəyyənəşib, inkişaf etməsi üçün faydalı və ibrətamiz olduğunu pədaqogika mütəxəssislərinin apardığı tədqiqatlar da sübut edir. Təsadüfi deyil ki, C.Məmmədquluzadənin əsərlərində bir sıra böyük sosial problemlər xalqın maariflənməsi, məktəb, müəllim, təlim-tərbiyə üsulları, tədris vəsaiti və s. məsələlərlə əlaqələndirilir [Əhmədov C. 1967, s.66-73].

Personajların dilindən söylədiyi fikirlər

M.Məhərrəmov böyük dramaturqun «Ölülər» əsərini insan psixologiyasına dərindən bələd olan bir görkəmli pədaqoqun əsəri kimi qiymətləndirir və öz fikrini həmin əsərdən gətirilən konkret misallarla şərh edib yazır ki, burada «hisslərlə idrak arasında mövcud olan qarşılıqlı əlaqə» məsələsi canlı, həyatı səhnələrdə əksini tapmışdır. Komediya «qorxu və onun təsiri ilə asanlıqla yaranan təlqin» (ölülərin dirilməsinə inam), «hisslərin sirayətedici xassəsi» (Şeyx Nəsrullahın ağlamasının təsiri), «qorxu hissinin idrak və fəaliyyətə mənfi təsiri» («ölülər»in qorxudan sustalıb fəaliyyətdən qalması) kimi məsələlər də «psixoloji baxımdan düzgün həll edilmişdir» [Məhərrəmov M. 1967].

C.Məmmədquluzadə, həmçinin, İ.Pestalotsinin əyani təlim və L.Tolstoyun «sərbəst» nəzəriyyələri ilə, «öz dövründə hökm sürən əsas psixoloji cərəyanlarla» [Ağayev Ş. 1967, s.62-76] yaxından tanış olmuş, onlara tənqidi yanaşmışdır. O, bu fikirdə olmuşdur ki, məktəb uşağa birinci növbədə əməli həyatda, təsərrüfatda kömək edəcək biliklər verməlidir. Pədaqoq əzbərçiliyə, əyani təlimi və onun ifadəsi olan əşya dərslərini bayağılaşdırmağa da bu baxımdan etiraz etmir. «...«uşaq psixologiyası», «eksperimental psixologiya», «pədaqoji psixologiya» terminləri Azərbaycan pədaqoji fikir tarixində ilk dəfə məhz Cəlil Məmmədquluzadə tərəfindən işlədilmişdir», pədaqoq öz əsərlərində həm də «bu elmlərin əsas vəzifələrindən, təlimdə əhəmiyyət və mövqeyindən çox düzgün və elmi şəkildə bəhs edir» [Ağayev Ş. 1967, s.62-76].

Qeyd etdiyimiz kimi, o, dövrünün məktəb və maarif məsələlərini öz əsərlərində, xüsusən də «Molla Nəsrəddin» jurnalında diqqətə çatdırmış, məktəblərdə verilən təhsilin heç bir işə yaramadığını özünəməxsus dillə kəskin tənqid etmiş, pədaqoji sahədə görülən işlərin uğursuzluğunun əsas səbəblərindən birinin sağlam olmayan müəllim kontingenti münasibətlərində görmüşdür. Cəlil Məmmədquluzadənin «Niyə mən dərstdən qaçdım» adlı felyetonunda oxuyuruq: «Dünyada çox adam dərstdən qaçıb. Özgə millətləri bilmirəm, amma bunu bilirəm ki, yer üzündə bir müsəlman yoxdur ki, dərstdən qaçmamış ola. Müxtəsər, dərstdən qaçmayan müsəlman deyil.

Məlumdur ki, dərstdən qaçmağa bir neçə səbəblər olur. Görürsən on üç yaşında bir uşaq nə qədər ki, qamışdan at qayırib minib küçələri o tərəf bu tərəfə kişnəyəkşişnəyək çapır, sağ və səlamətdir, amma dərse gedən kimi, biçarənin Şəki alması kimi qırmızı yanaqları başlayır solmağa. Uşağın atası gedib Hacı Kərim həkimə əhvalatı deyir və həkim uşağın üzünə baxan kimi ona bir dua yazır və uşağın atasına deyir ki, oğlunun heç özgə naxoşluğu yoxdur, məhz falaqqadan qorxub və uşaq bu sözləri eşidəndən sonra, dərxi dərstdən qaçır...» [«Molla Nəsrəddin» jurnalı, 1906].

C.Məmmədquluzadə öz görüşünə uyğun olan müəllim hazırlığını elə sözü gedən «Danabaş kəndinin müəllimi» əsərində yaratmışdır. Bəzi gülünc situasiyaların yaranmasına baxmayaraq, burada yaradılmış müəllim hazırlığı artıq köhnə düşüncəli müəllim hazırlığından əsaslı surətdə fərqlənir. Bu müəllim dərstdə şagirdlərin diqqətini öyrədilməsi, mənimsədilməsi nəzərdə tutulan mövzuya cəlb etməyə, uşaqları dərstdə maraqlandıрмаğa və fəallaşdırmağa səy göstərir [Əhmədov C. 1966, s.66-73].

«Danabaş kəndinin müəllimi» əsərində, müəllim uşaqların təlim zamanı düzgün davranış qaydalarına yiyələnməsinə, sinifdə düzgün oturmaya, icazəsiz danışmağa və sinifdən çıxmasına xüsusi diqqət yetirir, onlarda cəmiyyət üçün gərəkli olan mədəni davranış qaydalarını formalaşdırmağa çalışır. Şagirdlərin mövzuları başa düşmədiyi zaman sualla müəllimə müraciət etməsinə şərait yaradır. Müəllim uşaqların yaş xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, onlara öyrədilən hər hansı bir təlim materialının əyani xarakter daşmasına xüsusi diqqət yetirir, təlimə qarşı onlarda maraq oyatmaq, şagirdlərin hamısını fəallaşdırmaq və öyrədilən materialın sual-cavab yolu ilə mənimsənilməsi üçün xüsusi səy göstərir. Onun təsvir etdiyi müəllim öyrədilən mövzu haqqında şagirdlərin anlayışını, öz düşüncələrini ifadə etmə qabiliyyətini və təfəkkürünü inkişaf etdirir [Məmmədov M. 2012, s.156]. Cəlil Məmmədquluzadə bu əsərində arzu etdiyi müəllim obrazını yaratmışdır. Əsərdə təsvir edilən müəllimin əsas ünsiyyət vasitəsi uşaqlarla səmimi münasibətdir. Müəllimin uşaq şəxsiyyətinə hörməti onun öyrənənlərə qarşı səmimi münasibətində özünü göstərir. Artıq mollaxanada söz deməkdən qorxan uşaqlar bu əsərdə təsvir olunan dərslər zamanı müəllimlə aktiv ünsiyyətə girir. Məktəblilər bu ünsiyyətin nəticəsində son dərəcə fəallıq kimi bir xüsusiyyətə yiyələnirlər.

Cəlil Məmmədquluzadənin yaratdığı demokratik ruhlu, milli koloritə məxsus olan müəllim obrazı təlim prosesində uşaqlara hörmət göstərməklə yanaşı, onların sağlam intizama dəvət olunmasına da diqqət yetirir. Lazım gələndə uşaqlara gərəkli olan davranış normalarını formalaşdırmaq üçün cəza üsulundan da bir vasitə kimi istifadə edir. Lakin onun istifadə etdiyi cəza mollaxanadakı mollaların istifadə etdiyi fiziki cəza deyil. Müsbət davranışı qazandırmaq üçün istifadə edilən və tətbiqi zamanı mənəvi və fiziki zədə vurmayan cəza növüdür. Əsərdə oxuyuruq:

Əsəd:

– Uşqol, acam, gedirəm evimizə.

Uçitel:

– Otu yerinə! Dərs qurtarmamış getmək olmaz.

Əsəd gedir qapıya tərəf, uçitel gedib yapışır onun çiyindənən:

– Sən ki mənim sözümdən çıxdın, get dur bucaqda özünü də tənbeh üçün bezabed (naharsız – K.C.) qoyacağam [Məmmədquluzadə C. 2004, s.509].

Göründüyü kimi, Cəlil Məmmədquluzadə pedaqogikada olan rəğbətləndirmə və cəzalandırma üsulundan istifadə etməyi oxucularına aşılamağa çalışmış və əsasən, buna nail olmuşdur. O, əsərlərində qeyd edir ki, əsl müəllim öz biliyi, mədəniyyəti, bacarığı, nəzakəti, davranışı, sadəliyi ilə sadəcə şagirdlər arasında deyil, xalq arasında da özünə hörmət, nüfuz qazanmalıdır [Məmmədov M. 2012, s.156]. Pedaqog nizam-intizama riayət etməyən müəllimləri gülüş hədəfinə çevirərək «Müəllimlər» adlı felyetonunda yazır: Sarıqlı mollalar «əvvələn, nə vaxt ki kefləri istədi, dərsə gedəcəklər, nə vaxt ki kefləri istəmədi, yəni ki, vaxtları olmadı, getməyəcəklər. Oruculuqda və məhərrəmlikdə heç dərs deməzlər, çünki yarmarka vaxtı çox şüğlləri (məşğuliyyətləri – K.C.) olur. Özgə vaxtlarda da ölü yerinə getsələr, kəbin kəsməyə və talaq verməyə getsələr, qonaqlığa, təziyəyə, mərsiyəyə, müsəlliyyə, qəbr üstə, camaat namazına, Əshabi-kəhf ziyarətinə və qeyri min-min bu cür işlərlə məşğul olanda, söz yox, dərsə gedə bilməzlər. Çünki məvacib öz vaxtında yetişəcək. Məsələn, Bakıda Molla Ruhulla əfəndi həmişə məsciddə və minbərdə ola-ola iki şəhər məktəbində və bir də «Səadət»də, ya qeyri bir məktəbdə müəllim hesab olunur. Amma şəhər məktəblərinin birində, məsələn, ildə yetmiş beş dərsin qırx beşini ötürür və ancaq otuz dərsə gedə bilir. Dəxi yazıq nə eləsin, parçalana bilməz ki?» [«Molla Nəsrəddin» jurnalı, 1908].

Deməli, belə müəllimlərin xalq içərisində nə hörməti olar, nə də nüfuzu. Bu baxımdan onun pedaqog, maarifçi Məhəmməd Tağı Sidqinin ölümü münasibəti ilə yazdığı məqalədə böyük maarifpərvərin xalq içində öz biliyi, mədəniyyəti, bacarığı, nəzakəti, davranışı, sadəliyi ilə qazandığı nüfuzdan bəhs edərək yazırdı: «Sidqinin vətənimizə etdiyi qulluğun qədrini bilməkdən ötrü lazımdır müqabilə etmək camaatımızın savad və maarif aləmində olan indiki əhvali ilə on il bundan əqdəm halətini. Tərəqqi çox artıq görünür və əgər söyləsək ki, bu tərəqqinin onda doqquzuna bais məhz Sidqidir, insafdan və həqiqətdən bilmərrə uzaq olmaz» [Məmmədquluzadə C. 2004, s.110].

Nəticə / Conclusion

Görkəmli maarifpərvər bu münasibətlə yazdığı nekroloqda göstərir ki, qorxu təsiri altında qazanılmış nüfuz həqiqi hörmət və nüfuz ola bilməz. Əsl müəllim özünün pedaqoji məharət və ustalıq, insansevərliyi, şagirdlərə qarşı, eləcə də xalqa qarşı səmimiyyəti ilə məktəblə valideynlər arasında hörmət, qarşılıqlı anlaşma və ümumi məqsəd uğrunda işbirliyi yaratmağı bacarmalıdır. Ümumiyyətlə, Cəlil Məmmədquluzadə belə çatdırmaq istəyir ki, müəllim xalqının övladlarına doğma münasibət bəsləyən, onların bilik, savad sahibi olması üçün ciddi səylə çalışan, uşaqların sahib olduğu cəmiyyətə uğurlu adaptasiyasını təmin edən,

həmin cəmiyyətin öndə gedən şəxsiyyətlərindən biri olmalıdır.

Yuxarıda sadalanan fikirlərdən Cəlil Məmmədquluzadənin müəllim və müəllim kadrları hazırlığı haqqındakı görüşlərini aşağıdakı kimi səciyyələndirmək olar.

Müəllim:

- məktəbdə və ümumiyyətlə maarif sahəsində ən mühüm sima olmalıdır;
- əqidəsi ilə uşağın əqidəsinin təşəkkül etməsinə kömək etməlidir;
- ixtisas hazırlığı ilə yanaşı, həm də yüksək əxlaqi və mədəni səviyyəyə malik olmalıdır;

• əxlaq tərbiyəsi ilə şagirdlərdə bütün xeyirxahlıqlara və gözəlliklərə qüvvətli məhəbbət, nəcib hisslər inkişaf etdirməyi bacarmalıdır;

- xalq yolunda fədakarlıqla çalışmalıdır;
- şagirdlərə verdiyi tələb onların yaş xüsusiyyətlərinə uyğun və aydın olmalıdır;
- səbirli, təmkinli olmalı, mühitin etinasızlığına diqqət verməlidir;
- uşaq ruhunun qabil bilicisi olmalı, qəlbinə hakim kəsilməlidir;
- xalqın ümumi tərəqqisi və maariflənməsinə çalışmalı, vətən uğrunda malını, canını əsirgəməməlidir;

• uşaqlarda vətənə sevgini, vətənə vurğun olmağı elə cani dildən danışmalı, aşılmalıdır ki, bu da uşaqlarda vətəni sevməkdə milli iftixar hissi oyatsın.

Cəlil Məmmədquluzadənin müəllim şəxsiyyəti və müəllim kadrları hazırlığı haqqında olan fikirləri öz aktuallığını bu gün də saxlayır, təlim-tərbiyə işi ilə məşğul olan müəllimlər ordusunu yeni-yeni müvəffəqiyyətlərə ruhlandırır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat / References

1. Ağayev Ş. (1967). Böyük ədəbin əsərlərində psixoloji məsələlər. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı. №1, s.62-76.
2. Əhmədov C. (1967). C. Məmmədquluzadə və rus pedaqoji fikrinin bəzi məsələləri. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı. №2, s.66-73.
3. Hacıyev D. (1966). Cəlilin yaradıcılığında dini fanatizmin ifşası. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı. №5, s.66-72.
4. Həbibbəyli İ. (2009). Cəlil Məmmədquluzadə: mühiti və müasirləri. Naxçıvan, Əcəmi. 424 s.
5. Məmmədov M. (2012). Publisist Sözün Kudreti. İstanbul, 156 s.
6. Məhərrəmov M. (1967). «Ölülər» əsərində bir psixoloji moment. «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, № 39.
7. Məmmədquluzadə C. (2004). Əsərləri. 4 cildə. I cild (Tərtib edəni və ön sözün müəllifi akademik İ.Həbibbəyli). Bakı, Öndər. 664 s.
8. Məmmədquluzadə C. (2004). Əsərləri. 4 cildə. IV cild (Tərtib edəni və ön sözün müəllifi akademik İ.Həbibbəyli). Bakı, Öndər. 472 s.
9. «Molla Nəsrəddin» jurnalı (1906-1931).